

ВПЛИВ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВІРНИХ ОРГАНІВ НА ТЛУМАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

УДК 341.1/.8:347.4

Постановка проблеми. Тлумачення міжнародних договорів залишається одним з складних напрямків в теорії і практиці міжнародного права. З'ясування дійсного змісту норм міжнародного договору, що зазвичай мають на увазі вживаючи термін «тлумачення права», стає тим більш складнішим, чим більше віддаляється потреба в тлумаченні договору від моменту набуття ним сили. Є щось потойбічне в намаганні дізнатися що саме мали на увазі творці міжнародного договору за впливом багатьох десятиліть після його укладення. Однак держави це нерідко роблять з чистою совістю чудово усвідомлюючи, що укласти новий договір найчастіше буде не можливо, або це забере забагато часу, що зашкочить динаміці міжнародно-правових відносин. Тому й почали з'являтися міжнародні інституційно-правові технології (інакше їх важко пояснити), які сприяють досягненню бажаного результату. Найвідомішою з таких є практика формування власної юриспруденції міжнародними органами з контролю за дотриманням багатосторонніх міжнародних договорів.

Створення таких міжнародних органів стало майже традиційним для універсальних та регіональних міжнародних договорів і дає можливість доволі продуктивно спостерігати як за їх національною, так і за міжнародною реалізацією. Діяльність таких органів може бути побудована або на основі періодичних доповідей оцінювання, або на основі розгляду заяв держав-учасниць, а у випадку контрольних механізмів міжнародного захисту прав людини – індивідуальних скарг. Однак, далеко не завжди міжнародні договірні органи мають повноваження тлумачити відповідні міжнародні договори. В таких умовах, дослідження повноважень договірних органів щодо тлумачення міжнародних договорів набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі правові аспекти тлумачення міждержавних договорів, а також наявності повноважень щодо їх тлумачення договірними організаціями викладені у працях С. Жозефа, К. Мітчела, Л. Гйоркі, П. Ковача, Є. Д. Стрельцової, М. В. Буроменського.

Мета статті. Дослідити повноважень договірних органів щодо тлумачення міжнародних договорів та проаналізувати шляхи подолання проблем їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Передусім, наскільки коректним було б відносити юриспруденцію міжнародних контрольних органів до актів тлумачення міжнародних договорів. В широкому розумінні вони беззаперечно належать до таких. Однак більш важливим є питання наскільки такі акти можуть вважатися автентичними, а отже юридично обов'язковими для сторін. Загальним політичним трендом, який можна спостерігати щодо оцінок юриспруденції контрольних органів, є фіксація їх незаперечного авторитету. Візьмемо для прикладу характеристику бази юриспруденції контрольних органів міжнародних договорів про права людини, яку надає Управління Верховного Комісару ООН з прав людини: «Ця база даних надає простий доступ до юриспруденції договірних органів ООН, які отримують та розглядають індивідуальні скарги: Комітет з прав людини (КПЛ), Комітет проти катувань (КПП), Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), Комітет з ліквідації расової дискримінації (КЛРД), Комітет з прав інвалідів (КПІ), Комітет з насильницьких зникнень (КНІ), Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (КЕСКП) та Комітет з прав дитини (КПР). Передбачається, що база даних рішень договірних органів буде єдиним джерелом рекомендацій та висновків у галузі прав людини, зроблених усіма переліченими вище комітетами під час роботи з індивідуальними скаргами. Вона дозволить громадськості, урядовим органам, організаціям громадянського суспільства, партнерам ООН та міжнародним та регіональним механізмам вивчити велику систему правового тлумачення міжнародного права в галузі прав людини у міру його розвитку за останні роки».

Як наслідок, збірки юриспруденції міжнародних органів є не лише доволі поширеними, вони є авторитетним баченням су-

часного стану відносин, регульованих міжнародним договором. Можна послатися й на непоодинокі доктринальні джерела, які підтверджують тлумачне значення юриспруденції. Наприклад, в авторитетному посібнику С. Жозеф, К. Мітчел і Л. Гйоркі «Засоби правового захисту жертв катувань: керівництво з механізмів індивідуальних скарг у договірних органах ООН» зазначено, що саме «юриспруденція Комітету з Прав Людини та інших міжнародних органів з прав людини визнала, що принцип невизнання є невід’ємною частиною загальної та абсолютної заборони катувань та інших форм жорстокого поводження» [1, с.40].

Варто розрізняти юридичні і фактичні підстави появи практики юриспруденції в міжнародних контрольних органах. Щодо юридичних підстав, то як було зазначено, єдиною такою беззаперечною підставою є сам міжнародний договір, яким держави-учасниці наділяють міжнародний орган відповідними повноваженнями, оскільки саме такий договір і є єдиною міжнародно-правовою підставою існування відповідного міжнародного контрольного органу. В такому випадку не повинно виникати й сумнівів у здійсненні органом своїх повноважень, звісно, якщо сам такий орган не буде виходити за межі своєї компетенції.

Значно складнішими є справи з фактичними підставами появи практики юриспруденції. Сама постановка питання в даному випадку свідчить про існування певної позаміжнародно-правової конструкції, яка набуває за певних обставин певного міжнародно-правового значення. Що ж є фактичною підставою для появи юриспруденції? На нашу думку, їх може бути декілька. Передусім, *нечіткість самого міжнародного договору*, що може бути навмисним чи випадковим. Як зазначає П. Ковач: «Еластичність умов договору є хорошою відправною точкою. Ця еластичність може бути результатом навмисного рішення (включення, наприклад, таких термінів, як «економічно розумні зусилля» або «відповідно до екологічних стандартів»). Французькі вчені називають це *genoi mobil* — буквально «мобільний орієнтир»», але також може виникнути *polens volens*. Очевидно, що внутрішні суперечності в текстах договорів вимагають юридичного вибору між гіпотетично можливим змістом». Існує низка відомих прикладів

конфлікту між мовами, і Міжнародний суд ООН, і Європейський суд з прав людини стикалися з такими проблемами та обидва вирішували проблеми відповідно до тих самих загальних принципів [2, с.462-463].

Для появи юриспруденції також може мати значення *необхідність для міжнародного органу пояснити у відповідній оціночній доповіді дотримання державою її міжнародно-правових зобов'язань за міжнародним договором*. В подальшому це призводить до необхідності дотримуватися висловленої позиції, що забезпечує передбачуваність висловленої позиції щодо інших держав.

Юриспруденція також надає можливість забезпечити дієвість норм договору *запливом часу та надати зобов'язанням характеру «живого права*. Іноді може бути доволі складно передбачити особливості реалізації договору через 50 і більше років. Особливо це помітно в сфері прав людини. Наприклад, тлумачення ЄСПЛ поняття «кожний», яке застосовне як до фізичних, так і до юридичних осіб.

Не можна не помічати й фактори *глобалізації та регіоналізації*, що впливають на розвиток юриспруденції. У М.В. Буроменського є цікаве спостереження про те, що в світі існує стійкий «інтерес глобалізованої міжнародної спільноти до максимальної уніфікації моделей міжнародно-правового спілкування, а також в передбачуваності і в керованості світу».[3, с.465]. Отже, глобалізація і регіоналізація беззаперечно спричиняють вплив на появу та розвиток юриспруденції міжнародних контрольних органів. Причому в останньому випадку юриспруденція регіональних міжнародних органів стає помітним джерелом фрагментації міжнародного права. Зокрема, Е. Зулета наприклад, прямо говорить про роль міжнародної юриспруденції «у створенні та формуванні глобальних стандартів управління», маючи на увазі регіон Південної Америки [4, с. 69–96.]. Це, в свою чергу, починає впливати на тлумачення універсальних і регіональних міжнародних договорів, які мають один предмет міжнародно-правового регулювання, наприклад договори про права людини або ж договори про запобігання злочинності, зокрема, антикорупційні договори.

Майже в усіх випадках появи практики юриспруденції міжнародних контрольних органів, що не передбачена відповідним

міжнародним договором, виникає питання використання домислюваних або іманентних повноважень. Те, що міжнародні організації та їх органи прагнуть до *de facto* розширення своїх статутних повноважень є загальноновизнаним. Однак, в одному випадку міжнародний орган виходить з загального уявлення про свої договірні повноваження, і тоді говорять про іманентні повноваження. В іншому випадку міжнародний орган намагається не виходити за межі договірної норми, в цьому випадку говорять про домислювані повноваження. В свою чергу, самі домислювані повноваження розглядають в «широкому» і «вузькому» розумінні. При цьому розрізнити домислювані повноваження в «широкому» розумінні та іманентні повноваження вкрай складно, якщо взагалі можливо. В науці міжнародного права ставлення до іманентних та домислюваних повноважень міжнародних органів не однакове.

Найчастіше погоджуються з наявністю домислюваних повноважень, оскільки вони найбільш близькі до норм відповідних міжнародних договорів, їх існування не пов'язане з тлумаченням договору про створення міжнародного органу чи організації по не пов'язаних з ним підставах. Це так зване «вузьке» розуміння домислюваних повноважень, воно полягає в правомірності лише тлумачень, необхідних для здійснення наданих повноважень. Такий підхід пов'язують з окремою думкою судді Міжнародного суду ООН Г. Гекворда щодо консультативного висновку 1949 року «Про відшкодування на службі ООН» [5]. В найбільш стислому, концептуальному вигляді, «вузьке» розуміння жорстко замикається на чіткій прив'язці повноважень міжнародного органу до змісту наданої державами згоди на обов'язковість міжнародного договору.

Основу «широкого» розуміння домислюваних повноважень пов'язують з консультативним висновком Постійної палати міжнародного правосуддя 1928 р. щодо тлумачення Греко-Турецької угоди 1926 року, в якому було сказано: «договірні норми слід тлумачити таким чином, щоб гарантувати їх реалізацію в найбільш повному вигляді» [5].

Наведена дискусія щодо іманентних та домислюваних повноважень міжнародних організацій та органів лише ускладнює

загальну оцінку легітимності їх юриспруденції, що формується на основі таких повноважень. Ситуація може ще більше ускладненою тим, що питання меж повноважень міжнародного органу може виникати взагалі ситуативно, що не дозволяє сформувати передбачувану юридичну конструкцію визначення в кожному конкретному випадку легітимності юриспруденції, а отже її легітимного впливу на тлумачення міжнародного договору.

Спроби знайти пояснення збереженню багаторічної практики формування юриспруденції міжнародними органами призводить до доволі цікавих висновків. Так, Є.Д. Стрельцова, звертає увагу на так звані організаційно-правові засоби впливу міжнародних організацій та союзів на уніфікацію міжнародного права: «... в сучасному світі уніфікація міжнародного права існує не сама по собі. Нерідко вона є наслідком усвідомлених і цілеспрямованих дій найвпливовіших держав світу за активної участі міжнародних міждержавних інституцій. При цьому не варто применшувати роль міжнародних міждержавних організацій, які можуть мати в цьому власні інтереси і навіть беруть на себе тягар здійснення уніфікації міжнародного права для його імплементації в державах. Автори, які досліджують глобалізацію права, не випадково звертають у цьому зв'язку увагу на міждержавні союзи, такі як ЄС, та на міжнародні організації, такі як ООН, включаючи їх спеціалізовані установи, а також на міжнародні арбітражі й міжнародні професійні асоціації» [6, с.133-134]. З цієї точки зору стає зрозумілим, що поява домислюваних повноважень міжнародних органів доволі часто є наслідком політики міжнародних організацій або союзів, спрямованої на формування відповідних міжнародно-правових просторів. Певною мірою це пояснює й практика Міжнародного суду ООН щодо визнання іманентної компетенції органів ООН, починаючи з консультативного висновку про службу в ООН 1949 року: повноцінне функціонування такої безпрецедентної в історії організації не могло бути сконструйованим в усіх нюансах в її Статуті, тому її збереження як дієвої міжнародної інституції є не лише питанням права, а й питанням політики. Ще більше це помітно на прикладі практики міжнародних регіональних судів, які мають повноваження відстоювати інтереси

регіональних інтеграційних утворень. В цьому сенсі надзвичайно цікавим є спостереження щодо появи в державах-учасницях міжнародних договорів антиуніфікаційних стратегій, які є пошуком компромісу між інтеграційними прагненнями держав і їх власним суверенітетом [7, с.137].

Важливим для розуміння природи юриспруденції міжнародних контрольних органів є побудова стратегій її формування зазвичай на практиці періодичних оглядів дотримання державами своїх договірних зобов'язань. Врешті це створює сукупність таких оціночних звітів по кожному раунду оцінки. По завершенні оціночного раунду виникає стійке враження спільного розуміння державами-учасницями міжнародного договору змісту їх міжнародно-правових зобов'язань.

Висновки. Таким чином, допустимість використання юриспруденції міжнародного контрольного органу для тлумачення міжнародного договору так само, як і існування самої юриспруденції, є випадком домислюваних повноважень, що з'являється внаслідок появи у міжнародного органу домислюваного повноваження її творити. Для міжнародних органів, які безпосередньо не наділені правом тлумачити міжнародний договір, юриспруденція є нічим іншим, як використанням міжнародно-правового звичаю для динамічного тлумачення міжнародного договору. Причому, це міжнародно-правовий звичай, який поширюється передусім на держави-учасниці договору, а в деяких випадках, наприклад щодо заборони катувань, може мати й загальне значення. Важливо, що самі міжнародні контрольні органи прагнуть ставитися до своєї юриспруденції як до юридично обов'язкової.

1. Беннинджер-Бюдель К., Гиорки Л., Жозеф С., Митчел К. *Средства правовой защиты жертв пыток: Руководство по механизмам индивидуальных жалоб в договорных органах ООН.* – С. Жозеф, К. Митчел, Л Гиорки. Комитет по Правам Человека и Комитет против Пыток Карин Беннинджер-Бюдель, Комитет по Ликвидации Дискриминации в отношении женщин. 2006 Всемирная Организация против Пыток (ВОПП). С. 583.
2. P. Kovacs, *Developments and Limits in International Jurisprudence*, 31 *Denv. J. Int'l L. & Pol'y* 461 (2003). P. 462-463
3. Буроменський М.В. *Міжнародне кримінальне право та кримінально-правова система України./ Сучасна кримінально-правова систе-*

ма в Україні: реалії та перспективи./Ю.В. Баулін, М.В. Буроменський, В.В. Голіна та ін. Під загальною ред. Ю.В.Бауліна. К.: ВАІТЕ, 2015. 688 с.

4. Zuleta E. *International Jurisprudence, Global Governance, and Global Administrative Law*. – In: *Virtue: Inside International Arbitration Get access Arrow*. David D. Caron (ed.), Stephan W. Schill (ed.), Abby Cohen Smutny (ed.), Epaminontas E. Triantafilou (ed.) - P. 69–96.

5. Bhutia W.R. *Implied Powers of the United Nations* / W.R. Bhutia [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lawyersclubindia.com/articles/ImpliedPowers-of-the-United-Nations-2718.asp#.U5wUL_h0KUK.

6. Стрельцова Є.Д. Уніфікація міжнародного права та її вплив на національне законодавство : Монографія. Видавничий дом «Гельветика». 2019. 522 с.

7. Стрельцова Є. Д. Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11 / Є. Д. Стрельцова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2020. 515 с.

Албу А.А. Вплив юриспруденції міжнародних договірних органів на тлумачення міжнародних договорів

У статті здійснено аналіз діяльності міжнародних договірних органів та підстав появи повноважень у них щодо тлумачення міжнародних договорів. Розрізняють юридичні і фактичні підстави появи практики юриспруденції в міжнародних контрольних органах. Щодо юридичних підстав, то єдиною такою беззаперечною підставою є міжнародний договір, яким держави-учасниці наділяють міжнародний орган відповідними повноваженнями.

Фактичними підставами для появи юриспруденції може бути нечіткість самого міжнародного договору, необхідність для міжнародного органу пояснити у відповідній оцінчій доповіді дотримання державою її міжнародно-правових зобов'язань за міжнародним договором, підстава за спливом часу надати зобов'язанням характеру «живого права, а також фактори глобалізації та регіоналізації.

Досліджується питання використання домислюваних або іманентних повноважень. У випадку, коли міжнародний орган виходить із загального уявлення про свої договірні повноваження, тоді говорять про іманентні повноваження. В іншому випадку міжнародний орган намагається не виходити за межі договірної норми, в цьому випадку говорять про домислювані повноваження. Домислювані повноваження розглядають в «широкому» і «вузькому» розумінні. При цьому розрізнити домислювані повноваження в «широкому» розумінні та іманентні повноваження складно. В науці міжнародного права ставлення до іманентних та домислюваних повноважень міжнародних органів не однаково. Міжнародно-правове значення юриспруденції міжнародних договірних органів, які не ма-

ють договірною повноваження автентичного тлумачення міжнародного договору пов'язане зі звичасво-правовим наповненням договірних зобов'язань держав.

На основі проведеного дослідження зроблено висновки щодо вирішення проблем реалізації повноважень договірних органів та впливу юриспруденції на тлумачення ними міжнародних договорів, яке повинно відбуватися в площині дослідження домислюваних або іманентних повноважень самих цих органів.

Ключові слова: предмет тлумачення, автентичне тлумачення, юридичні підстави тлумачення, фактичні підстави тлумачення, іманентні повноваження, домислювані повноваження.

Albu A.A. The influence of jurisprudence of international treaty bodies on the interpretation of international treaties

The article analyzes the activities of international treaty bodies and the grounds for the emergence of powers in them regarding the interpretation of international treaties. There are legal and factual grounds for the emergence of jurisprudence practice in international control bodies. As for legal grounds, the only such indisputable basis is an international treaty by which the participating states grant the international body the appropriate powers.

The actual reasons for the emergence of jurisprudence may be the vagueness of the international treaty itself, the need for the international body to explain in the relevant evaluation report the state's compliance with its international legal obligations under the international treaty, the reason for the passage of time to give the obligations the character of «living law», as well as factors globalization and regionalization.

The question of the use of fictitious or immanent powers is investigated. In the case when an international body departs from a general understanding of its contractual powers, then one speaks of immanent powers. Otherwise, the international body tries not to go beyond the contractual norm, in this case we are talking about fictitious powers. Imaginary powers are considered in a «broad» and «narrow» sense. At the same time, it is difficult to distinguish between implied powers in the «broad» sense and immanent powers. In the science of international law, the attitude towards immanent and imaginary powers of international bodies is not the same. The international legal significance of the jurisprudence of international treaty bodies, which do not have the contractual authority to authentically interpret an international treaty, is related to the customary legal fulfillment of the contractual obligations of states.

On the basis of the conducted research, conclusions were made regarding the solution to the problems of implementing the powers of treaty bodies and the influence of jurisprudence on their interpretation of international treaties, which should take place in the plane of researching the imaginary or immanent powers of these bodies themselves.

Keywords: subject of interpretation, authentic interpretation, legal grounds of interpretation, factual grounds of interpretation, immanent powers, imaginary powers.